

ASPECTUL BRĂTEȘTI: FILIAȚIE GUMELNIȚEANĂ SAU GRUP INTRUZIV?

CRISTIAN EDUARD ȘTEFAN*

Motto: „A reieșit, credem, din cele spuse până acum, cât de dificilă, și de contestată în parte, este încă interpretarea în sens evolutiv – cultural și istoric – a faptelor arheologice discutate în cele de mai sus.”¹

Rezumat: În această contribuție este reanalizat aspectul cultural Brătești, după 35 de ani de la definirea acestuia, din punct de vedere al ariei de răspândire și al tipului de habitat, al tipului de economie, al cronologiei și a elementelor de cultură materială, cu privire specială asupra ceramicii. S-a avut în vedere și un studiu ceramologic, pentru a compara ceramica de tip Brătești cu cea aparținând fazei B1 a culturii Gumelnița, în scopul remarcării unei diferențe radicale sau a unei continuități în tehnica de producție.

Cuvinte cheie: Brătești, Gumelnița B1, tip de așezare, ceramică, cronologie, tip de economie.

Au trecut mai bine de 30 de ani de la definirea aspectului Brătești prin cercetările arheologice de la Brăteștii de Sus-„Coasta bisericii”². Numărul stațiunilor aparținând acestui aspect cultural, cunoscute până acum, a crescut de la șase³ la sfârșitul anilor ’70 la 17 (vezi lista descoperirilor), fără ca acest lucru să însemne neapărat un progres în cunoașterea problemei în discuție. Deși informațiile privind acest aspect cultural sunt în continuare lacunare, ne propunem să le reanalizăm în speranța clarificării măcar a unora dintre aserțiunile diverșilor cercetători care s-au ocupat de aspectul Brătești.

I. ARIA DE RĂSPÂNDIRE ȘI TIPUL DE HABITAT

Aspectul Brătești este documentat în partea de vest a Munteniei, din piemontul argeșean (cel mai nordic punct atestat fiind la Câmpulung – „Apa Sărată”) până în sud la așezările de la Buftea și Mironești (Fig. 1).

---

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române, București, cristarh_1978@yahoo.com.

¹ Nestor 1959, 258.

² Tudor 1977, 37-53; Tudor, Chicideanu 1977, 119-152.

³ Tudor 1978, 74 și fig. 1.

Așezări de tip Brătești au fost descoperite în apropierea marginilor de terase ale râurilor (Brătești, Tigveni, Valea Calului), pe boturi de terase (Retevoiești), pe terase (Buftea, Câmpulung, Cazaci) sau pe *tell*-uri gumelnițene (Fierbinți, Corbii Mari, Geangoești, Morteni, Racovița). Din nefericire, locuirile de pe *tell*-uri au fost distruse complet de lucrările agricole, fără excepție, așa că nu avem niciun fel de date despre complexe de locuire sau ariile de activitate aferente.

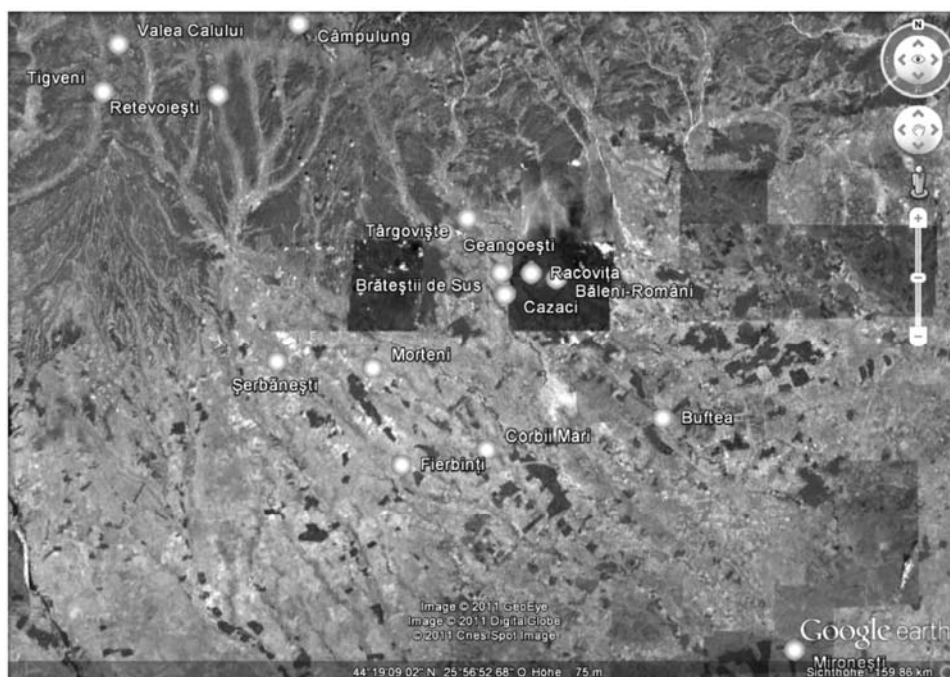

Fig. 1. Aria de răspândire a aspectului Brănești.

Urme de locuire au fost documentate în așezarea eponimă, aici fiind cercetate trei locuințe, de formă aproximativ rectangulară (colibe), două având dimensiunile de 3 x 4 m și deci o suprafață aproximativă de 12 metri pătrați, iar cea de-a treia de 4 x 6 m (24 de metri pătrați). Colibele erau destul de sărăcicioase în inventar, nu au fost descoperite vetre în interiorul lor și nici gropi de par care să le delimiteze mai exact ariile⁴. Din articolul de sinteză despre aspectul Brătești, reiese că la Tigveni – „Pietroasa” au fost documentate cel puțin o colibă și două gropi: prima conținea fragmente de chirpici, cenușă, fragmente ceramice, oase de pasăre (?), o greutate de lut și o fusaioală, ambele fragmentare, iar cea de-a doua foarte puține fragmente de chirpici și ceramică⁵.

⁴ Tudor 1977, 38-39 și fig. 1.

⁵ Tudor 1978, 74.

O colibă a fost cercetată și în nivelul I de la Valea Calului – „Dealul Iordanului”⁶, iar la Băleni-Români, punctul „Plantație”, a fost dezvelită parțial o locuință rectangulară⁷. Cercetările de aici s-au concentrat pe o așezare medievală timpurie, astfel că locuirea de tip Brătești a fost tratată superficial. Dovezi indirecte de locuire aparținând aspectului Brătești au fost documentate în cartierul Apa Sărată din Câmpulung, jud. Argeș, cu ocazia unei alunecări de teren. Au fost recoltate cu această ocazie numeroase fragmente ceramice, chirpici și greutatea de lut⁸; aceeași situație o întâlnim și la Buftea – „La gropi”, pe terasa stângă a Colentinei, unde au fost observate urme de locuire de tip Brătești la suprafața solului și în ruptura malului⁹.

Nicio așezare de tip Brătești nu a fost dezvelită în întregime, astfel că nu avem nicio idee despre plasamentul locuințelor în spațiu, dacă erau dispuse în șiruri sau neregulat sau dispuse radial în jurul altora. Lipsa amenajărilor interioare și suprafața redusă a locuințelor par să documenteze comunități de tip pastoral, cum sunt cele documentate în Spania, de exemplu, din zona La Pornacal (Fig. 2). În lipsa unor cercetări arheologice de amploare, această aserțiune rămâne însă la stadiul unei simple ipoteze de lucru.

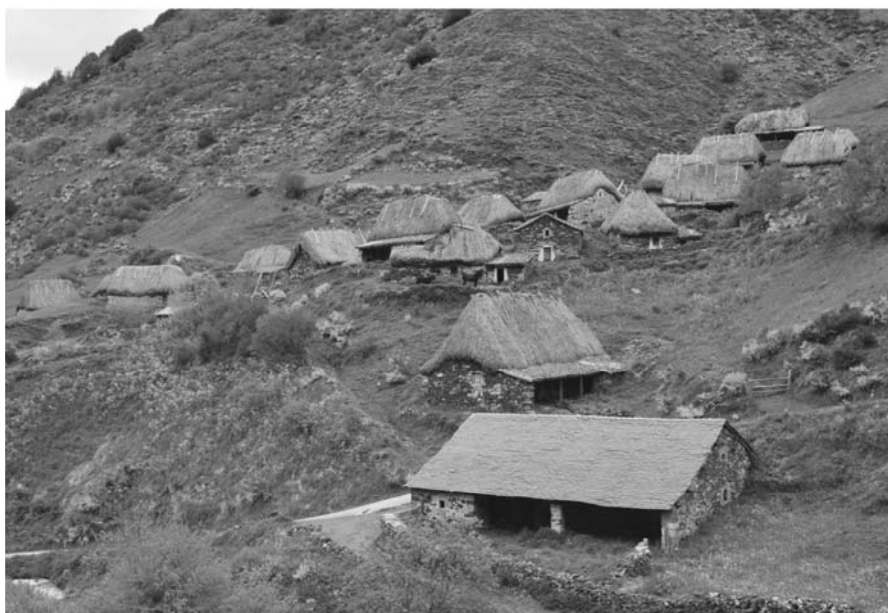

Fig. 2. Exemplu de habitat de tip pastoral din zona La Pornacal, Spania (după Gonzáles Álvarez, 2009).

⁶ Tudor 1982, 91; Tudor 1987, 3-4.

⁷ Muscă 1986, 55.

⁸ Măndescu 2003, 65.

⁹ Tudor 1984, 184.

II. TIPUL DE ECONOMIE

Tipul de economie presupus pentru comunitățile de tip Brătești este unul „mixt, agricol-păștoresc”. Rășnițele, lamele de silex cu urme de folosire și pleava din chirpici ar dovedi caracterul agricol, iar dovezile pentru creșterea animalelor ar fi mai degrabă indirecte: durată scurtă a așezării, existența răzuitoarelor din silex și figurinele zoomorfe¹⁰. Un lucru straniu este absența cvasitotală a oaselor de animale din așezările investigate¹¹, lucru care îngreunează mult stabilirea tipului de economie predominant pentru aceste comunități. Una dintre explicații a fost sugerată indirect și s-ar lega de anumite proprietăți ale solului, impropriu pentru păstrarea oaselor¹². O explicație mai plauzibilă, după părerea mea, ar fi aceea că animalele erau sacrificate și procesate în afara așezărilor, cel mai probabil și prepararea hranei având loc undeva în afara locuințelor, din moment ce în acestea din urmă nu au fost descoperite instalații de foc¹³.

Descoperirea vârfurilor de săgeți din silex de mai multe tipuri ne arată că vânatoarea ocupa un rol important în cadrul comunităților de tip Brătești¹⁴, însă această afirmație poate fi consolidată numai prin descoperirea oaselor de animale vânată în perioada respectivă.

Detectarea și prelevarea oaselor de animale din așezările de tip Brătești rămâne o sarcină de maximă importanță a viitoarelor cercetări întreprinse în arealul acestui aspect cultural. La fel de importantă s-ar dovedi și analizarea unui lot cât mai numeros de unelte din silex, dar și a altor tipuri de unelte descoperite în săpăturile arheologice.

Așezările de mică întindere, subțirimea nivelurilor culturale, precum și relativa „sărăcie” a materialului arheologic recoltat sugerează locuiri de scurtă durată și o mobilitate accentuată a comunităților de tip Brătești, mobilitate legată cel mai probabil de modalitățile de procurare a hranei¹⁵. Datorită acestui fapt a fost postulată o preponderență a păstoritului în cadrul economiei comunităților de tip Brătești, însă aceasta a rămas deocamdată la stadiu de ipoteză, nefiind confirmată pe deplin de cercetările ulterioare¹⁶.

Cercetările etnografice efectuate asupra unor comunități pastorale au relevat faptul că dihotomia păstori-agricultori este destul de rigidă. De exemplu, în cazul

---

¹⁰ Tudor 1977, 48.

¹¹ Muscă 1986, 63.

¹² Tudor 1977, 48 și nota 3.

¹³ Instalații de foc au fost descoperite în exteriorul Locuinței 1/1972 de la Brăteștii de Sus (Tudor 1977, 39).

¹⁴ Tudor 1977, 48 și fig. 8/14-15; Tudor 1978, 82 și fig. 7/14-15.

¹⁵ Morintz 2007, 51.

¹⁶ Din bogata literatură, arheologică și etnografică, referitoare la tipul de economie pastorală cităm câteva titluri: Nandriș 1985, 256-268; Frachetti 2008, 366-397; Miracle, Forenbaier 2005, 255-281; González Álvarez 2009, 147-156; Kienlin, Walde-Nowak 2004, 29-44; Chang 1993, 687-703; Halstead 1996, 20-42; Robertshaw, Collett 1983, 67-78.

comunităților Yomut din Turkmenia, există două sub-grupuri: *chomur*, care sunt preponderent agricultori, și *charwa*, preponderent implicați în activități de tip pastoralist. Cele două grupuri aderă la aceeași organizație tribală și se susțin economic reciproc (Frachetti 2008, 369).

Pe de altă parte, în România nu există studii complexe, palinologice sau de altă natură (compoziția solurilor, de exemplu), care să susțină o schimbare majoră a modului de viață în perioada post-Gumelnița, în vestul Munteniei. O asemenea analiză, întreprinsă în Bulgaria (regiunea Nova Zagora), a dus la rezultate foarte importante. Astfel, la sfârșitul eneoliticului, potențialul agricol al regiunii Nova Zagora era exploatat la maxim, aria pământului arabil disponibil fiind sever restrânsă. Pe de altă parte, pășunatul intensiv din aria deluroasă a regiunii în discuție și despădurirea masivă din nevoia de combustibil pentru activitățile metalurgice au dus la erodarea relativ rapidă a solului și la o depunere a altui tip de sol în văi și în zonele mai joase, fapt ce a condus la schimbări economice și sociale drastice¹⁷. Un posibil răspuns la acest nou tip de sol, care, deși fertil, era potrivit numai pentru păstorit, și nu pentru agricultură, ar fi putut fi creșterea dependenței comunităților respective de produsele animale (domestice și sălbatic) și trecerea în plan secund a cerealelor după 4000 BC. E posibil ca acest fenomen să se fi petrecut pe o scară mai largă în Balcani¹⁸, deci și la nord de Dunăre în aria analizată de noi, conducând la dispariția modului de viață centrat pe așezări de tip *tell* și la apariția altuia care să se fi bazat în mod esențial pe exploatarea animalelor.

III. CRONOLOGIE RELATIVĂ ȘI ABSOLUTĂ

Pentru aspectul Brătești nu există până în acest moment date radiocarbon, așa că vom încerca să stabilim un interval probabil de existență a acestuia pe baza culturilor care l-au precedat și, respectiv, îl succed.

Așa cum am arătat mai sus, în cel puțin cinci cazuri locuirile de tip Brătești suprapun *tell*-uri gumelnițene (Fierbinți, Corbii Mari, Geangoești, Morteni, Racovița). La Morteni, Corbii Mari și Geangoești știm sigur că aspectul Brătești suprapune ultima fază (B1) a culturii Gumelnița, probabilitatea ca aceeași situație să o regăsim și în cazul celorlalte două așezări menționate fiind foarte mare.

Deși datele sunt într-un totuș insuficiente, putem afirma că cea mai clară situație o întâlnim în așezarea de la Morteni, jud. Dâmbovița. Cercetările de aici au pus în evidență clar, din punct de vedere al stratigrafiei, succesiunea Gumelnița B1 – aspectul Brătești; din păcate, nivelul Brătești a fost în întregime distrus de lucrările agricole, nefiind documentate structuri de locuire¹⁹. În cazul celorlalte așezări menționate, fragmente ceramice aparținând aspectului Brătești au fost recoltate din

¹⁷ Dennell 1978, 141.

¹⁸ Bailey 2000, 256-257.

¹⁹ Diaconescu 1980, 97-113 și fig. 10.

arătură, fiind amestecate cu materiale tipice pentru ultima fază (B1) a culturii Gumelnița²⁰. Pentru această ultimă fază a culturii Gumelnița s-a propus un interval de existență aproximativ între 4250 – 3950/3900 BC²¹.

Stabilirea limitei cronologice superioare pentru aspectul Brătești pune probleme și mai mari, deoarece nu avem situații numeroase și clare în care acesta să fie suprapus stratigrafic de niveluri aparținând unor alte culturi. În două situații (Valea Calului și Șerbănești), aspectul Brătești este suprapus stratigrafic de niveluri aparținând culturii Glina, ceea ce a dus inițial la presupunerea că cele două manifestări culturale ar putea fi apropiate cronologic²²; dacă de la început această ipoteză a fost propusă cu mari rezerve, astăzi o putem exclude cu totul, între cele două culturi existând o distanță de cel puțin 1000 de ani²³. De asemenea, în așezarea de la Retevoiești-„Cotul Mătușii” a fost observată succesiunea stratigrafică aspectul Brătești – cultura Coțofeni (aceasta din urmă cu totul anterioară culturii Glina²⁴).

Pe de altă parte, în sudul ariei de răspândire a aspectului Brătești avem documentată cultura Cernavoda III, pe care o putem considera *terminus ante quem* pentru acesta, în stadiul actual al cercetărilor. În județul Argeș avem o așezare Cernavoda III documentată la Mozacu²⁵; de asemenea, succesiunea Cernavoda I/ aspectul Brătești – Cernavoda III pare să fie documentată la Mironești, jud. Giurgiu²⁶. Pentru fenomenul cultural Cernavoda III – Boleráz, datele radiocarbon ar indica un interval de existență aproximativ între 3550/3530 și 3400/3370 BC²⁷; pe de altă parte, culturile Cernavoda I și Sălcuța IV-Hunyadihalom, parțial contemporane cu aspectul Brătești²⁸, evoluează în intervalele 4000-3400/3300 BC²⁹, respectiv 3900-3500 BC³⁰.

Însumând toate aceste date expuse mai sus, putem presupune, cu rezervele de rigoare, intervalul 3900-3600 BC pentru existența aspectului Brătești în vestul Munteniei³¹. Această ipoteză va putea fi confirmată sau infirmată printr-o serie de

²⁰ Pentru *tell*-ul de la Fierbinți-„Măgura”, vezi Ștefan 2010, 91 și Pl. VIII, Pl. IX/11, iar pentru *tell*-ul de la Corbii Mari vezi Ilie 2005, 63.

²¹ Bem 2000-2001, 43.

²² Tudor 1978, 86 ; Tudor 1987, 91-100.

²³ Pentru cronologia culturii Glina, cea mai importantă contribuție mi se pare Băjenaru 1998, 3-22.

²⁴ Băjenaru 1998, 4-5.

²⁵ Măndescu 2003, 63-64 și fig. 5/1-4.

²⁶ Morintz 2007, 87.

²⁷ Garașanin 2001, 373.

²⁸ În așezarea de la Mironești, jud. Giurgiu, au fost descoperite fragmente ceramice de tip Cernavoda I asociate cu altele de tip Brătești: vezi Schuster, Popa 2008, 49 și Pl. XCIII; de asemenea, printre materialele recoltate de la Buftea-„La gropi” a fost descoperit un fragment ceramic decorat cu șnurul răsucit, cu analogii certe în cultura Cernavoda I (Tudor 1984, 187 și fig. 2/4, 3/2). Vezi și Roman 1994, 207 (vocea „Brătești”).

²⁹ Bem 2000-2001, 50.

³⁰ Garașanin 2001, 373; Sălceanu 2008, 145.

³¹ Acest lucru nu înseamnă neapărat că aspectul Brătești a durat 300 de ani, ci doar faptul că a existat *cândva* în acest interval de timp.

date radiocarbon, serie imperios necesară pentru a putea stabili cadrul cronologic al acestui interesant aspect cultural post-gumelnițean³².

IV. ELEMENTE DE CULTURĂ MATERIALĂ

A. Ceramica

Repertoriul de forme ceramice specifice aspectului Brătești este destul de restrâns, lucru grevat în bună măsură și de stadiul cercetărilor³³. După tipul pastei au fost stabilite trei categorii ceramice: bună, intermediară și grosieră, iar ca forme au fost identificate castroane bitronconice de diverse dimensiuni, mai multe variante de străchini, vase pântecoase, vase cu picior și capace. Specifice acestui aspect cultural sunt și toartele laterale tronconice perforate vertical, dar și cele cu capăt unghiular. Decorul este destul de rar întâlnit și constă în șiruri paralele de împunsături sau brăuri alveolare, uneori creștături neregulate pe corpul vasului, foarte rar apare și barbotina. Într-un singur caz (la Brăteștii de Sus) este menționată pictura cu roșu înainte de ardere³⁴.

Stimulat de unele studii ceramologice mai vechi și mai noi³⁵, am încercat să aplic această metodă (analiza de pastă în special) pe fragmente ceramice aparținând ultimei faze (B1) a culturii Gumelnița și aspectului Brătești. În două cazuri, fragmentele ceramice provin din așezări de tip *tell* din vestul Munteniei (Corbii Mari-„Măgură și Fierbinți-„Măgură”, ambele în jud. Dâmbovița), iar în al treilea caz a fost trimisă spre analiză ceramică din stațiunea eponimă, Brăteștii de Sus-„Coasta Bisericii”, jud. Dâmbovița. Scopul urmărit a fost de a stabili eventuale similitudini sau diferențe majore în tehnica de producție a ceramicii dintre olarii comunităților Gumelnița B1 și cei ai aspectului Brătești. Concluziile analizei (vezi studiul Corneliu Cărpuş din prezentul volum) nu relevă diferențe majore între ceramica Gumelnița B1 și cea de tip Brătești, ceea ce poate fi un indiciu serios în favoarea unei continuități de populație în vestul Munteniei după 4000 BC.

B. Unelte și diferite alte obiecte

În afara ceramicii, în așezările aspectului Brătești au mai fost descoperite o serie de alte obiecte, confecționate din diverse materii prime. Deși mult mai puțin

³² Vezi și Nikolova 1999, 71-174.

³³ Pe de altă parte, un repertoriu ceramic restrâns este specific unor societăți nomad-pastorale, vezi de exemplu cazul comunităților din Munții Kunlun, China (Wagner et alii 2011, 15733-15738 și fig. 3) sau al celor din Israelul bizantin și islamic timpuriu (Saidel 2002-2004, 437-445 și fig. 3).

³⁴ Tudor 1978, 74-80 și fig. 2-5.

³⁵ Gâță, Mateescu 1992, 135-142; Gâță, Dragoman 2004-2005 (2007), 5-31; Cărpuş, Cărpuş 2006, 35-63; Cărpuş, Cărpuş 2007, 533-540; Cărpuş, Cărpuş 2009, 539-552; Cărpuş 2010, 533-544.

numeroase în comparație cu cele din perioada gumelnițeană, avem atestate unele din silex în așezările de la Brătești³⁶, Băleni³⁷ și Valea Calului³⁸. Greutăți de lut au fost identificate la Câmpulung-„Apa Sărată”³⁹, Tigveni, Retevoiești⁴⁰, iar linguri de lut la Brătești și Retevoiești⁴¹. La Brătești au fost descoperite două râșnițe fragmentare din gresie și două percutoare din piatră, iar la Retevoiești sunt pomenite de asemenea numeroase râșnițe, percutoare, topoare cu gaură de fixare a cozii, dar și alte toporașe⁴².

În aria de răspândire a aspectului Brătești sunt documentate și câteva obiecte de metal, în speță topoare grele de cupru, care sunt sigur posterioare fazei B1 a culturii Gumelnița și în același timp nu au nicio legătură cu Cernavoda III⁴³. Este vorba de toporul de tip Târgu-Ocna descoperit la Brătești-„La Arman/La stână”, jud. Dâmbovița, plasat încă de la început în cadrul schimburilor dintre „așezările de tip Cucuteni B și cele de tip Gumelnița B2 întârziate”⁴⁴. Ar mai fi de menționat toporul de tip Jászladány de la Retevoiești(?)⁴⁵ și pe cel de tip Ariușd de la Berevoești⁴⁶, ambele în jud. Argeș. De asemenea, încă un topor de tip Jászladány (variante Petrești cel mai probabil) a fost descoperit întâmplător la Mozăceni, jud. Argeș⁴⁷. Deși nu au fost găsite în asociere cu contexte de tip Brătești, putem plasa aceste piese într-un orizont cronologic contemporan cu acestea.

C. Plastica antropomorfă și zoomorfă

La Brătești au fost descoperite un picior de figurină antropomorfă și un fragment de figurină zoomorfă, ambele din lut⁴⁸. De asemenea, fragmente de figurine antropomorfe din lut au apărut și la Retevoiești, dar și zoomorfe⁴⁹.

V. CONCLUZII

Principala concluzie referitoare la stadiul cercetării acestui interesant aspect cultural post-gumelnițean ar fi că datele sunt cu totul insuficiente pentru a-i schița

³⁶ Tudor 1977, 47 și fig. 8/3-13.

³⁷ Muscă 1986, 55 și Pl. IV/6.

³⁸ Tudor 1982, 95 și fig. 1/3.

³⁹ Măndescu 2003, 65 și fig. 5/5-6.

⁴⁰ Tudor 1978, 80 și fig. 6/7; 4/17.

⁴¹ Tudor 1978, 80 și fig. 5/12-13.

⁴² Tudor 1978, 80.

⁴³ Tudor 1978, 85-86.

⁴⁴ Chicideanu 1973, 521-522 și fig. 1/a; 2a. Vezi, de asemenea, și Vulpe 1975, 50 și Pl. 30/232.

⁴⁵ Vulpe 1975, 40 și Pl. 16/127.

⁴⁶ Mârțu 1962, 101-103 și fig. 1; Vulpe 1975, 36 și Pl. 11/88.

⁴⁷ Nania 2000, 16 și fig. de la pagina 17; Măndescu 2003, 65.

⁴⁸ Tudor 1977, 46 și fig. 8/1, 2; Tudor 1978, 80 și fig. 7/1, 2.

⁴⁹ Popescu, Rosetti 1959, 708 și fig. 5/10, 11, 13, 15; Tudor 1978, 80 și fig. 5/9-11.

trăsăturile caracteristice. Prin urmare, se impun noi săpături arheologice într-unul sau mai multe situri mai bine prezervate ale acestui aspect cultural, cu următoarele obiective minimale:

- 1) prelevarea de probe din contexte clare de tip Brătești pentru obținerea unei serii viabile de date radiocarbon.
- 2) depistarea și prelevarea oaselor de animale din așezări sau din punctele de procesare pentru a avea indicii mai clare asupra tipului de economie al comunităților de tip Brătești.
- 3) săpături arheologice în suprafețe extinse pentru a pune în evidență mai clar structurile de locuire și eventualele anexe ale acestora și pentru a completa repertoriul ceramic caracteristic aspectului Brătești.
- 4) depistarea unor morminte sau necropole de factură Brătești pentru punerea în evidență a obiceiurilor funerare specifice acestor comunități.

LISTA DESCOPERIRILOR

1. **Băleni, jud. Dâmbovița**, o locuință cercetată parțial în punctul „Plantație”, în cadrul unor săpături arheologice care vizau o așezare medievală⁵⁰.
2. **Băleni, jud. Argeș**, cercetări de suprafață⁵¹.
3. **Brăteștii de Sus, jud. Dâmbovița**, așezare cercetată în punctul „Coasta bisericii”, în anii 1972 și 1973-1975, parțial distrusă; au fost degajate trei locuințe de suprafață, rectangulare, de tipul colibelor⁵².
4. **Buftea, jud. Ilfov**, locuire de tip Brătești pe terasa stângă a Colentinei, în punctul „La gropi”; au fost observate resturi de locuire în ruptura malului Colentinei și la suprafața solului⁵³.
5. **Cazaci, jud. Dâmbovița**, cercetare de suprafață efectuată de P. Diaconescu în anul 1977, în punctul „Izlaz III”⁵⁴; așezare de tip Brătești sondată de G. Mihăescu (1978?) în punctul „Islaz II”⁵⁵.
6. **Câmpulung, jud. Argeș**, materiale arheologice de tip Brătești apărute în urma unei alunecări de teren în cartierul Apa Sărată din Câmpulung, pe terasa înaltă din dreapta Râului Târgului⁵⁶.
7. **Corbii Mari, jud. Dâmbovița**, fragmente ceramice de tip Brătești descoperite pe *tell*-ul gumelnițean din punctul „Măgura”⁵⁷.
8. **Fierbinți, jud. Dâmbovița**, cercetare de suprafață în punctul „Măgura”; posibilă locuire de tip Brătești care suprapune o așezare gumelnițeană de tip *tell*⁵⁸.
9. **Geangoești, jud. Dâmbovița**, fragmente ceramice de tip Brătești descoperite cu ocazia săpăturilor arheologice întreprinse pe *tell*-ului gumelnițean din punctul „La Hulă”⁵⁹.
10. **Mironești, jud. Giurgiu**, fragmente ceramice de tip Brătești găsite în asociere cu ceramică de tip Cernavoda I⁶⁰.

⁵⁰ Muscă 1986, 55-65.

⁵¹ Cioflan, Antipa 1992, 11-13.

⁵² Tudor 1977, 37-53; Tudor, Chicideanu 1977, 119-152.

⁵³ Tudor 1984, 184-188.

⁵⁴ Diaconescu, Mihăescu 1977, 169-170 și punctul 3; Diaconescu 1980, 101 și nota 5.

⁵⁵ Olteanu, Cârșina, Căprăroiu 2003, 10.

⁵⁶ Măndescu 2003, 65-66 și fig. 6.

⁵⁷ Ilie 2005, 63; Frânculeasa 2008, 21-22.

⁵⁸ Ștefan 2010, 91 și Pl. IX/11.

⁵⁹ Tudor 1978, 73 și fig. 3/25.

⁶⁰ Schuster, Popa 2008, 49 și Pl. XCIII.

11. **Morteni, jud. Dâmbovița**, locuire de tip Brătești, distrusă de lucrările agricole, aflată deasupra unei așezări gumelnițene de tip *tell*, fazele A2 și B1⁶¹.
12. **Racovița, jud. Dâmbovița**, cercetare de suprafață în punctul „Valea Grecului”; se pare că este vorba de o locuire Brătești care suprapune o așezare gumelnițeană de tip *tell*⁶².
13. **Retevoiești, jud. Argeș**, sondaj întreprins în punctul „Cotul Mătușii”, care a relevat o locuire „Sălcuța IV” (de fapt, aparținând aspectului Brătești), suprapusă de un nivel Coțofeni⁶³.
14. **Șerbănești, jud. Argeș**, locuire de tip Brătești suprapusă de niveluri aparținând culturii Glina⁶⁴.
15. **Târgoviște, jud. Dâmbovița**, descoperire întâmplătoare pe raza municipiului Târgoviște⁶⁵.
16. **Tigveni, jud. Argeș**, sondaj întreprins în 1976, pe marginea terasei Topologului, în punctul „Pietroasa”; locuințe rectangulare de tipul colibelor și gropi⁶⁶.
17. **Valea Calului, jud. Argeș**, așezare de tip Brătești cercetată sistematic în punctul „Dealul Iordanului”, suprapusă de două niveluri aparținând culturii Glina; a fost surprinsă o locuință de suprafață (colibă)⁶⁷.

BRĂTEȘTI CULTURAL ASPECT: GUMELNIȚA CONTINUITY OR INTRUSIVE GROUP?

ABSTRACT

In this contribution, the Brătești cultural aspect is now being reanalyzed, 35 years after the moment it was defined from the point of view of its spreading area and the type of habitat, economy, chronology and the elements of material culture with a special view on pottery. A ceramics study has also been taken into consideration, for comparing the Brătești pottery type with the one belonging to Gumelnița B1 phase, for the purpose of pointing out radical differences or a possible continuity in production technique.

Key words: Brătești, Gumelnița B1, settlement type, pottery, chronology, economy type.

BIBLIOGRAFIE

Bailey 2000	Bailey, D. W., <i>Balkan Prehistory. Exclusion, Incorporation and Identity</i> , London and New York.
Băjenaru 1998	Băjenaru, R., <i>Discuții privind cronologia absolută a culturii Glina</i> , SCIVA 49, 1, 3-22.
Bem 2000-2001	Bem, C., <i>Noi propuneri pentru o schiță cronologică a eneoliticului românesc</i> , Pontica 33-34, 25-121.
Cărpuş 2010	Cărpuş, C., <i>Analiza unui lot de ceramică din zona Ripiceni, pe Prut</i> , Pontica 43, 533-544.
Cărpuş, Cărpuş 2009	Cărpuş, C., Cărpuş, L., <i>Analiza comparativă a unor fragmente ceramice Boian din așezările eneolitice de la Cheia și Atmăgeaua Tătărăscă</i> , Pontica 42, 539-552.

⁶¹ Diaconescu 1980, 97-113.

⁶² Muscă 1986, 64-65 și fig. 1; Olteanu 2002, 64.

⁶³ Popescu, Rosetti 1959, 703-708.

⁶⁴ Cioflan, Maschio 2000, 7-14.

⁶⁵ Muscă 1986, 55 și Pl. V/2.

⁶⁶ Tudor 1978, 73-86.

⁶⁷ Tudor 1982, 94-100; Tudor 1987, 3-9.

- Cărpuş, Cărpuş 2007 Cărpuş, C., Cărpuş, L., *Analiza ceramologică a unor fragmente aparținând culturilor Hamangia și Boian din situl eneolitic de la Cheia – jud. Constanța*, Pontica 40, 533-540.
- Cărpuş, Cărpuş 2006 Cărpuş, C., Cărpuş, L., *Așezarea eneolitică de la Cheia – studiu ceramologic*, Pontica 39, 35-63.
- Chang 1993 Chang, C., *Pastoral Transhumance in the Southern Balkans as social Ideology: Ethnoarchaeological Research in Northern Greece*, American Anthropologist 95, 3, 687-703.
- Chicideanu 1973 Chicideanu, I., *Două topoare de aramă descoperite la Brătești (jud. Dâmbovița)*, SCIV 24, 3, 521-525.
- Cioflan, Antipa 1992 Cioflan, T., Antipa, V., *Cercetările de suprafață de la Bălteni, comuna Tigveni, jud. Argeș*, Studii și Comunicări. Curtea de Argeș 4, 11-13.
- Cioflan, Maschio 2000 Cioflan, T., Maschio, R., *Săpăturile arheologice de salvare de la Șerbănești, jud. Argeș*, Argessis IX, 7-14.
- Dennell 1978 Dennell, R., *Early Farming in South Bulgaria from the VI to the III Millennia BC*, BAR International Series (Supplementary) 45, Oxford.
- Diaconescu 1980 Diaconescu, P., *Cercetări arheologice în bazinul mijlociu al Argeșului. Așezarea eneolitică de la Morteni, jud. Dâmbovița*, Valachica 10-11, 97-113.
- Diaconescu, Mihăescu 1977 Diaconescu, P., Mihăescu, Gh., *Cercetări arheologice de teren în bazinul mijlociu al râului Dâmbovița*, 1977, Valachica 9, 167- 178.
- Frachetti 2008 Frachetti, D. M., *Variabilty and Dynamic Landscapes of Mobile Pastoralism in Ethnography and Prehistory*, în Barnard, H., Wendrich, W. (eds.), *The Archaeology of Mobility. Old World and New World Nomadism*, Los Angeles.
- Frânculeasa 2008 Frânculeasa, A., *Epoca eneolitică în nordul Munteniei. O evaluare cultural-istorică*, Mousaios XIII, 7-39.
- Garașanin 2001 Garașanin, M., *Cernavoda III-Boleráz und der Blakan*, în Cernavoda III-Boleráz. Ein vorgeschichtliches Phänomen zwischen dem Oberrhein und der unterem Donau, Mangalia/Neptun (18.-24. Oktober 1999), 369-384.
- Gâță, Mateescu 1992 Gâță, Gh., Mateescu, C. N., *Étude technologique des vases d'argile d'usage commun du site de Măgura Fetelor et Dealul Cișmelei (Néolithique Moyen)*, Zbornik Narodnog Muzeja 14, 1, 135-142.
- Gâță, Dragoman 2004-2005 (2007) Gâță, Gh., Dragoman, Al., *The Neolithic Pottery from Vădastra: A Technological Study*, Acta Musei Napocensis 41-42, I, 5-31.
- González Álvarez 2009 González Álvarez, D., *Movilidad ganadera de las comunidades castreñas del occidente cantábrico: La cuenca del Pigiueña (Asturias) como caso de estudio*, în Moya Maleno, P. R. et alii (eds.), *Actas de las II Jornadas de Jóvenes en Investigación Arqueológica*, Madrid, 147-156.
- Halstead 1996 Halstead, P., *Pastoralism or Household Herding? Problems of Scale and Specialization in Early Greek Animal Husbandry*, World Archaeology 28, 1, 20-42.
- Ilie 2005 Ilie, A., *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Dâmbovița. Situri preistorice pe valea Neajlovului*, Valachica 18, 61-71.

- Kienlin, Walde-Nowak 2004 Kienlin, T. L., Walde-Nowak, P., *Neolithic Transhumance in the Black Forest Mountains, SW Germany*, Journal of Field Archaeology 29, 1-2, 29-44.
- Măndescu 2003 Măndescu, D., *Sfârșitul epocii pietrei și începutul epocii metalelor în zona Argeș*, Argesis XII, 59-72.
- Mărțu 1962 Mărțu, F., *Un topor de luptă din cupru, descoperit la Berevoești-Muscel*, SCIV 13, 1, 101-103.
- Miracle, Forenbaher 2005 Miracle, P. T., Forenbaher, S., *Neolithic and Bronze-Age Herders of Pupičina Cave, Croatia*, Journal of Field Archaeology 30, 3, 255-281.
- Morintz 2007 Morintz, Al., *Forme de habitat ale eneoliticului final și perioadei de tranziție la Dunărea de Jos*, Târgoviște.
- Muscă 1986 Muscă, T., *Așezarea post-gumelnițeană de la Băleni-Români (jud. Dâmbovița)*, Apulum XXIII, 55-65.
- Nandriș 1985 Nandriș, J. G., *The Stina and the Katun: Foundations of a Reserach Design in European Highland Zone Ethnoarchaeology*, World Archaeology 17, 2, 256-268.
- Nania 2000 Nania, I., *Prima unealtă pomiviticolă folosită în țara noastră*, Argesis IX, 15-17.
- Nestor 1959 Nestor, I., *Cu privire la periodizarea etapelor târzii ale neoliticului din R.P.R.*, SCIV 10, 2, 247-264.
- Nikolova 1999 Nikolova, L., *The Balkans in Later Prehistory. Periodization, Chronology and Cultural Development in the Final Copper and Early Bronze Age (Fourth and Third Millennia BC)*, BAR International Series 791, Oxford.
- Olteanu 2002 Olteanu, Gh., *Repertoriul arheologic al județului Dâmbovița*, vol. I, A-M, Târgoviște.
- Olteanu, Cârștina, Căprăroiu 2003 Olteanu, Gh., Cârștina, O., Căprăroiu, D., *Repertoriul arheologic al județului Dâmbovița*, vol. II, N-V, Târgoviște.
- Popescu, Rosetti 1959 Popescu, D., Rosetti, D. V., *Săpăturile arheologice de la Retevoești*, MCA VI, 703-717.
- Robertshaw, Collett 1983 Robertshaw, P. T., Collett, D. P., *The Identification of Pastoral People in the Archaeological Record: An Example from East Africa*, World Archaeology 15, 1, 67-78.
- Roman 1994 Roman, P., EAIVR, vol. I, A-C.
- Saidel 2002-2004 Saidel, B. A., *Vessel Functions in Agricultural and Pastoral Societies of Byzantine and Early Islamic Israel*, Journal of Field Archaeology 29, 3-4, 437-445.
- Sălceanu 2008 Sălceanu, I., *Sălcuța IV – Herculane II-III*, Satu Mare.
- Schuster, Popa 2008 Schuster, C., Popa, T., *Mironești. I. Locuri, cercetări arheologice, monumente și personaje istorice*, Giurgiu.
- Ștefan 2010 Ștefan, C. E., *Settlement types and enclosures in the Gumelnița culture*, Târgoviște.
- Tudor 1987 Tudor, E., *Cercetările arheologice făcute la Valea Calului, județul Argeș*, Studii și Comunicări. Curtea de Argeș 2, 3-9.
- Tudor 1984 Tudor, E., *O descoperire de tip Brătești în zona Bucureștilor*, SCIVA 35, 2, 184-188.
- Tudor 1982 Tudor, E., *Cu privire la unele sincronisme culturale în perioada timpurie a Bronzului românesc*, TD III, 94-100.
- Tudor 1978 Tudor, E., *Die Gruppe Brătești*, Dacia N.S. 22, 73-86.
- Tudor 1977 Tudor, E., *Un aspect cultural post-gumelnițean descoperit în zona de dealuri a Munteniei (săpăturile de la Brătești „Coasta bisericii”, jud. Dâmbovița)*, SCIVA 28, 1, 37-53.

Tudor, Chicideanu 1977

Tudor, E., Chicideanu, I., *Săpăturile arheologice de la Brăteștii de Sus, județul Dâmbovița*, Valachica 9, 119-152.

Vulpe 1975

Vulpe, Al., *Die Äxte und Beile in Rumänien II*, München.

Wagner et alii 2011

Wagner, M., Wu, X., Tarasov, P., Aisha, A., Bronk Ramsey, C., Schultz, M., Schmidt-Schultz, M., Gresky, J., *Radiocarbon-dated archaeological record of early first millennium B.C. mounted pastoralists in the Kunlun Mountains, China*, PNAS 108, 38, 15733-15738.

ABREVIERI

- AARMSI – Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București
ActaMN – Acta Musei Napocensis, Cluj
Acta MP – Acta Musei Porolisensis, Zalău
AEM – Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn, Viena
AISC – Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj
AJAH – American Journal of Ancient History, Cambridge, Mass
ANRW – *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, Berlin-New York
AnzeigerSBWien (SAWW) – Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien, Viena
Apulum – Apulum. Acta Musei Apulensis, Alba Iulia
ArchKorr – Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
ArhMed – Arheologia Medievală, Reșița
ArhMold – Arheologia Moldovei, Iași-București
ArheologijaSofia – Arheologija. Organ na Arheologičeskija Institut i Muzej, Sofia
BCMI – Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
BCCȘ – Buletinul Cercurilor Științifice Studentești, Alba Iulia
BMI – Buletinul Monumentelor Istorice, București
BSNR – Buletinul Societății Numismatice Române, București
CAB – Cercetări Arheologice în București, București
CAMNI – Cercetări Arheologice, Muzeul de Istorie al R. S. România/Muzeul Național de Istorie a României, București
CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București
CCDJ – Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
Dacia – Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București
Dacia N. S. – Dacia. Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Nouvelle Série, București
EphemNap – Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
Glotta – Zeitschrift für griechische und lateinische Sprache, Göttingen
GodišnikSeverna – Godišnik na Muzeite ot Severna Bălgarija, Veliko Tărnovo
HSCPh – Harvard Studies in Classical Philology, Harvard
IzvestijaBAD – Izvestija na Bălgarskoto Arheologičesko Družestvo, Sofia
IzvestijaSeverozapadna – Izvestija na muzeite v Severozapadna Bălgarija, Sofia
IzvestijaSofia – Izvestija na Arheologičeskija Institut, Sofia
IzvestijaVarna – Izvestija na Narodnija Muzej (Izvestija na Varnenskoto Arheologičesko Družestvo), Varna
MCA – Materiale și Cercetări Arheologice, București
MatIstMuzBuc – Materiale de Istorie și Muzeografie, București
MittDAI, RömAbt – Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung
PBF – Prähistorische Bronzefunde, München-Stuttgart
RadVM - Rad Vojvodjanskih Muzeja, Novi Sad
RazPr – Razkopki i Proučvanija, Sofia
REA – Revue des Études Anciennes, Bordeaux
RÉSEE – Revue des Études Sud-Est Européennes, București
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
StCl – Studii Clasice, București
UPA – Universitätsforschungen zur Prähistorische Archäologie, Bonn
SCIVA, tomul 63, nr. 1-2, București, 2012, p. 195-196

Paideuma

Author: Universität Frankfurt am Main. Frobenius-Institut.; Deutsche Gesellschaft für Kulturmorphologie.; Frobenius-Gesellschaft.

Publisher: Frankfurt am Main : Forschungsinstitut für Kulturmorphologie an der Johann Wolfgang Goethe-Universität, Leipzig : Otto Harrassowitz Bamberg : Bamberger Verlagshaus Meisenbach & Co. Leipzig : Otto Harrassowitz Wiesbaden : Franz Steiner Verlag Stuttgart : W. Kohlhammer 1938-

AnzeigerSBWien (SAWW) – Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien, Viena

AJAH – American Journal of Ancient History, Cambridge, Mass

HSCPh – Harvard Studies in Classical Philology, Harvard